אחאי בריבי ראה חזיר שכרוך אחר רחל מהו מאי קמיבעיא ליה אילימא לבכורה וקמיבעיא ליה אי הלכתא כרשב"ג אי הלכתא כרבנן תיבעי ליה טלה [א] כי קמיבעיא ליה לבכורה ואליבא דרבנן לאכילה ואליבא דרשב"ג לבכורה ואפי' לרבנן דאמרי מרחמא כי מרחמא דמינה דלא מינה לא או דלמא דלא מינה נמי מרחמא לאכילה ואפי' לרשב"ג אם תמצא לומר סבר יולדת מרחמא דמינה דלאו מינה לא או דלמא דלאו מינה נמי מרחמא תיקו: **מתני'** רבי יוסי בן המשולם אומר [א]השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ מיכן ומיכן ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו [ב]וכן (א) [ה]תולש את השער לראות מקום מום: **גמ'** אמר רב הלכה כרבי יוסי בן המשולם בעו מיניה מרב הונא כנגדו ביו"ט מהו טעמא דרבי יוסי בן המשולם משום דקסבר תולש לאו היינו גוזז וביום טוב אסור דהוה ליה עוקר דבר מגידולו או דלמא בעלמא סבר רבי יוסי בן המשולם תולש היינו גוזז והיינו טעמא דשרי דהוה ליה דבר שאין מתכוין וביו"ט דבר שאין מתכוין מותר אמר להו זילו שיילוה לרב חננאל אי אמר הלכה כרבי יוסי בן המשולם איפשוט לכו אתו שיילוה אמר להו הכי אמר רב הלכה כרבי יוסי בן המשולם אתו לקמיה דרב הונא אמר להו [ג]כנגדו ביום טוב מותר איתמר נמי אמר רב חנניה בר שלמיא משמיה דרב כנגדו ביום טוב מותר

אחאי בריבי. אדם גדול וחשוב בדורו: **תיבעי ליה טלה.** דהא בטלה פליגי: **קמיבעיא ליה לבכורה אליבא דרבנן.** ואליבא דר"ש פשיטא דפטורה דאפי' דמינה לא הוה מרחמא אא"כ ילדה וכ"ש דלאו מינה ולענין אכילה מבעיא ליה ואפי' לרבן שמעון וכ"ש לרבנן: **דלאו מינה לא.** מרחמא והא ודאי דידה היא ופטורה מן הבכורה: **או דלמא דלאו מינה נמי מרחמא.** והבא אחריו בכור מספק: **אם תימצי לומר כו'.** אי ס"ל יולדת אינה מרחמא הא ודאי מותר דבנה הוא אלא א"כ [ב] תימצי לומר יולדת מרחמ' והאי דפטר ליה מבכורה משום דאי האי [ג][לאו] דידה אמרינא הוה לה אבל האי דסריך בתרה לא פשיטא לן דדידה הוא ה"מ דמינה אבל דלאו מינה לא והאי חזיר ודאי בנה הוא ומותר באכילה: **מתני' עושה מקום בקופיץ.** מפנה את השער מכאן ומכאן למקום שחיטת הסכין: **ותולש את השער.** לכאן ולכאן למקום חתך הסכין משום חלדה ולא אמרינן גוזז הוא את הבכור: **ובלבד שלא יזיזנו.** שלא יאמרו גזיזה עביד בקדשים אלא יניחנו מסובך עם הצמר מכאן ומכאן: **לראות (ב) מום.** להראותו לחכם: **גמ' כנגדו בי"ט.** בבהמת חולין משום שחיטה בעי[ד] למיעבד או לא: **לאו היינו גוזז.** ובכור גיזה הוא דאסור דכתיב (דברים טו) ולא תגוז: **שאין מתכוין.** לתלוש אלא מפנהו ומושכו אילך ואילך אם נתלש נתלש: **שיילוה לרב חננאל.** תלמידיה דרב אי אמר לכו משמיה דרב הלכה כרבי יוסי: **פשיטנא לכו.** הנא טעמא:

השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ. [ב] כלומר לצורך קופיץ משמע דדרך לשחוט בקופיץ מדלא קתני בסכין ותימה דבפסחים פרק אלו דברים (דף ע.) לא משמע כן גבי סכין שנמצא בארבעה עשר שוחט בה מיד והקופיץ שונה ומטביל משום דסכין חזי לפסח לשחוט והטבילוהו מי"ג אבל קופיץ לא חזי לפסח דיש בו משום שבירת עלם ונראה לפרש דנקט הכא קופיץ משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין וצריכה עשיית מקום גדול ולא כמו שפירש הקונט' דעשיית מקום זה משום חלדה דאם כן סכין הוה ליה למינקט הכא דאיכא למיחש טפי לחלדה ועוד דבעיא היא בפ"ב דחולין (דף לב:) תחת צמר מסובך מהו ולא איפשיטא אלא דרך לעשות מקום לקופיץ כדי שיהא נוח יותר לחתוך ולשחוט לפי שאין קופיץ נוח לחתוך בלא עשיית מקום ומטעם זה נמי נקט בכור ולא [סתם] קדשים לפי שהקדשים נשחטין בעזרה יש שם סכינין מזומנים ואין צריכים עשיית מקום ועוד י"ל דנקט בכור לפי שנוהג בזמן הזה וגם דרך להיות צמרו גדול מתוך שמשהא אותו עד שיפול בו מום כי ההיא דתנן בפ' כל פסולי המוקדשין (לקמן לה.) מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וצריך עשיית מקום טפי מטלאים ועוד משום דלאו דולא תגוז בבכור כתיב:

והיינו טעמא דשרי דהוה ליה דבר שאין מתכוין. ותולש דמתני' [ג] לאו בתולש ומתכוין קאמר אלא עושה מקום אם נתלש נתלש אבל אי טעמא משום דתולש לאו היינו גוזז יכול להיות דתולש במתכוין כן נראה לפרש הסוגיא ויש לתמוה מה שייך לשאול זה על יו"ט אי במתכוין פשיטא להו לאסור ואי בשאין מתכוין פשיטא להו דשרי ומיהו הא גופה קמיבעיא להו שאין מתכוין מהו ביו"ט אם מותר או אסור וקשיא דבלאו יום טוב היו יכולין לשאול הא דקתני מתני' ותולש את השער במתכוין קאמר משום דתולש לאו היינו גוזז או שמא בשאין מתכוין קאמר וגם שלא יהא כפסיק רישיה משום דתולש היינו גוזז ונראה לפרש דאפילו [ה](תימצי לומר) תולש לאו היינו גוזז מ"מ מדרבנן אסור במתכוין או בפסיק רישיה גזירה תולש אטו גוזז ולעולם ותולש דקתני מתניתין בשאין מתכוין ואינו פסיק רישיה קאמר ולענין בכור לא הוי מצי למיבעי מידי כפשטה דמתני' אם לא לענין מלקות וקמיבעיא להו כנגדו ביום טוב מהו דלמא דוקא בכור דתולש לאו היינו גוזז וליכא איסורא דאורייתא הוא דשרי דבר שאין מתכוין אבל ביו"ט דאיכא איסורא דאורייתא דעוקר דבר מגידולו לא שרינן בשאין מתכוין או דלמא בבכור נמי איכא איסורא דאורייתא דתולש היינו גוזז וכי היכי דשרי בבכור משום דאין מתכוין שרי נמי ביום טוב וכן מוכח בסמוך דקאמר רב כנגדו ביום טוב מותר ופריך מהא דאמר רב הלכה כר' יהודה דבר שאין מתכוין אסור ומשני דתולש לאו היינו גוזז וביום טוב היינו טעמא דשרי דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד ואם תימצי לומר דאי תולש לאו היינו גוזז א"כ ותולש דקתני במתני' הוי במתכוין היכי שרי כנגדו ביום טוב מתכוין משום דלאחר יד ולאידך [ו]לישנא דאמרינן רב סבר כר' יוסי בן המשולם ור' יוסי בן המשולם לא סבר כרב היינו דרב שרי בבכור כאין מתכוין משום דתולש לאו היינו גוזז אבל ר' יוסי בן המשולם מתיר אפילו היינו אומרים דתולש היינו גוזז דשרי אין מתכוין בכל מקום כדאשכחן גבי פרה והא [ז](דלא) דקאמר רב הלכה כר' יוסי בן המשולם [ח]לעיל משמע דלא הוי פלוגתא וכמה תנאי אשכחן דסברי דבר שאין מתכוין אסור לקמן במכילתין (דף לג.) ובמתניתין דכלאים (פ"ט משנה ו"ו) ובבילה (דף כג.) ובברייתא דגרירה * ויש לומר דלמא מטעם דפסיק רב כוותיה משום דתולש לאו היינו גוזז לא אשכחן דפליגי ועוד כדפרישית לעיל דלא קרי פלוגתא אלא א"כ נחלקו על אותו דבר עצמו וכן צריך לומר דהא [ט]בשותף נחלקו ר' יוסי ורבנן בחולין לענין ראשית הגז (דף קלו.) דליכא למאן דמחייב אלמא מקרי גז נלנך ויהא הדין תולש דהיינו גוזז אם לא נחלק בין תולש [י]לשותף וא"ת לקמן דמייתי ראיה מפרה דסבר ר' יוסי בן המשולם דבר שאינו מתכוין מותר [כ]ומשני שאני פרה דקדשי בדק הבית היא ופריך והא אמר ר' אלעזר קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה ומשני מדרבנן ופריך והא איכא איסורא דרבנן ש"מ שרוצה לדקדק דכי היכי דשרי דאין מתכוין בדרבנן שרי נמי בדאורייתא וי"ל דההיא דמדרבנן לא דמו כלל להני דתולש לאו היינו גוזז ולעוקר דבר מגידולו כלאחר יד דאין איסורין הללו דאורייתא בשום מקום אבל בפרה איירי בגיזה גמורה דלע"ג דמדאורייתא אין איסור קדשי ב"ה בגיזה ועבודה לדבריו דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ולגמרי עשו קדשי בדק הבית כקדשי מזבח ורא"ה לדברי מפ"ק דכתובות (דף ה:) דאיבעיא להו מהו לבעול בתחלה בשבת לדם הוא צריך ושרי פי' דמיפקד פקיד או לפתח הוא צריך ואסור אם תמצי לומר לדם הוא צריך ופתחא ממילא קא הוי הלכה כר' יהודה דמקלקל הוא אבל פתח אלמא שרי ר' יהודה דבר שאין מתכוין במקלקל לחודיה והא דאסר ר' יהודה באין מתכוין בגרירה ולע"ג דמקלקל הוא כדמוכח בסוף פ"ק דחגיגה (דף י.) גבי חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה ובפרק י"ט (ביצה כג.) אסר ר' יהודה קידור [ל]משום דלדבר שאין מתכוין הוי כמקלקל בהוצאת דם יש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה א"נ גבי גרירה איכא לפרש שמא מתקן שמשוה גומות מצד אחר וגבי קידור נהנית הבהמה בהוצאת הדם מידי דהוה אדם הקוזה [מ]וה"ה גבי וכן תולש את השער לראות את מקום המום [דבעי] לכתחלה או דיעבד ומסיק דלכתחלה קאמר ומשמע מדתני וכן דרישא נמי לכתחלה קאמר כמו בסיפא לאו לכתחלה שיתלוש במתכוין קאמר אלא באותן שהתרו משום שחיטה נתיר נמי לכתחלה לראות מקום המום [ד] או דיעבד כלומר דא"כ עשה לא יזיזנו ממקומו כן נראה כמו שפירשתי ומתיישבת כל הסוגיא ואם נפרש דאם תולש לאו היינו גוזז שרי אפילו לתלוש במתכוין צ"ל דלקמן דשרי כנגדו בי"ט משום דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד אפי' במתכוין לתלוש (שם) נמי שרי שהתירו חכמים שלא תתקלקל שחיטתו ביום טוב:

אי אמר הלכה כר' יוסי בן המשולם איפשוט לכו. וא"ת מה היה מקפיד בכך הא בכל ענין כנגדו בי"ט מותר או משום דבר שאין מתכוין או משום עוקר דבר מגידולו כלאחר יד כדלקמן וי"ל דאם לא היה הלכה כמותו אלא הוה אסרינן בבכור ולע"ג דתולש לאו היינו גוזז שהחמירו חכמים ולא התירו משום צורך תיקון שחיטת בכור כמו כן לא יתירו בעוקר דבר מגידולו כלאחר יד משום צורך תיקון שחיטת יום טוב:

מסוכרית

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"א מהל' מעילה הל' יא סמג עשין קמד טוש"ע י"ד סי' שח סעיף ג:
לו ב ג מיי' שם הל' י ופ"ג מהלכות יו"ט הל' ג טוש"ע שם יעוש"ע א"ח סי' תקה סעיף יב:

שיטה מקובצת

א) אמרי כי קמבעיא ליה לרב א) אחי יולדת קמבעיא ליה כלומר אי מחזקינן לה דחזיר שכרוך אחריה כיולדת דבר או לאו ולבכורה וה"ה לאכילה נמי אליבא דרבנן כלומר הא דאמור רבנן דמרחמת אע"ג דלאו יולדת מעולם ה"מ אי הוה מינה זה שיונק אבל האי כיון דחזיר הוא הא אפילו רבנן מודו דודאי לא מרחמא אלא א"כ ילדתה ולאכילה גרידתא קא בעי לרשב"ג דאת"ל שהוא אמר יולדת מרחמא וולד שאינו שלה היינו מינה (נחלא) [רטלה] אבל חזיר ודאי לא מרחמא עליה אלא א"כ ילדתו או דלמא דלאו מינא נמי מרחמא אע"ג דלא ילדתו הואיל וכבר ילדה ולבכורה לא צריך למבעי לרשב"ג דס"ל דאין מרחמא אלא א"כ ילדה כבר: ב) לקופיץ וכו'. לשון הרא"ש ז"ל במשמע הדרך לשחוט בקופיץ ותי' בפסחים וכו': ג) ותולש דמתני' וכו' וז"ל תוס' חיצוניות משום דקסבר תולש לאו היינו גוזז פי' ולכך תולש לכתחלה במתכוין אבל בי"ט אסור משום דהוי עוקר דבר מגידולו אפי' אין מתכוין יכול להיות שיהא אסור או דלמא בעלמא קסבר תולש היינו גוזז והכא שרי משום דהוי דבר שאין מתכוין ותולש דקתני ר"ל מושכו אילך ואילך ואם נתלש נתלש וכגון דלא פסיק רישיה הוא וכיון דשרית בבכור דבר שאין מתכוין גם בי"ט מותר משום (דהוי) דבר שאין מתכוין והקשה הרב משאנץ דלקמן קאמר דלעולי' דבר שאין מתכוין אסור ותולש לאו היינו גוזז ובי"ט היינו טעמא דשרי משום דהו"ל עוקר דבר מגידולו כלאחר יד והיכי שרינן לכתחלה במתכוין בי"ט משום דכלאחר יד דהא לכתחלה קאמר דומיא דבכור דמותר במתכוין כדפי' רש"י ז"ל ותירץ דשמא בי"ט התירו חכמים שלא יתקלקל שחיטתו משום שמחת י"ט. אבל קשה לו דהא מצי למבעי בי בעיית מבכור לחודי' ומי"ש לחודי' אי תולש דמתני' ר"ל מתכוין משום דלאו גוזז הוא או דר"ל בשאין מתכוין דלא הוי פסיק רישיה משום דגוזז הוא וכן בי"ט מהו לתלוש בשאין מתכוין כי אמרי' דבר שאין מתכוין אסור או מותר ואמאי עביד להו תרא בעי' והא לא תליא בהא לכן נר' להרב משאנ"ץ דה"ם תולש לאו היינו גוזז ומ"מ איסורא דרבנן איכא בבכור במתכוין או בפסיק רישיה גזירה אטו גוזז ולעולם אם נתלש קאמר וה"ב לענין יו"ט דלא שרית ליה באין מתכוין כיון דאיכא איסורא דאורייתא בעוקר דבר מגידולו ולא שמעי' מתני' דקסבר דבר שאין מתכוין מותר [באיסור דאורייתא] או דלמא תולש היינו גוזז וכיון דשרית בבכור משום אין מתכוין וע"ג דאיכא איסורא דאורייתא ה"נ שרינן ליה בי"ט ולפי זה ניחא הכל ראיה מפ"ק דכתובות דאבעיא להו מהו לבעול לכתחילה בשבת כבתוב בתוס' משמע דשרי ר"י אין מתכוין במקלקל אעפ"י שאסור מדרבנן במתכוין וא"ת והיכי בעי לקמן גבי וכן תולש את השער וכו' אי לכתחלה או דיעבד והא וכן קתני דמשמע דומיא דרישא וברישא ר"ל דוקא דיעבד ופרש"י ז"ל דה"נ קא בעי לכתחלה באינו מתכוין אם נתלש נתלש וכי שרינן משום שחיטה שרינן נמי לראות מום או דלמא דיעבד אם תלש לא יזיזנו ממקומו ויש שרוצים ליישב מה שהקשה הרב משאנ"ץ דקבעי אי דבר שאין מתכוין מותר או אסור ול"נ דהא שקיל וטרי במס' שבת ע"ז ואין לומר דקבעי לר"י בן משולם דא"כ הו"ל מאי קסבר ר"י וכו' לכ"נ דקבעי אם פסיק רישיה או לאו ואי תולש לאו היינו גוזז פסיק רישיה הוא ובבכור שרי לכתחלה ואי היינו גוזז לאו פסיק רישיה הוא והולש אם נתלש קאמר ע"כ: ד) לשון הרא"ש ומעיקרא מבעי ליה או בדיעבד דאפי' להשות השער לכאן ולכאן כדי לראות המום לא שרי אלא אם עשה כן שהשיער לא יזיזנו ממקומו ע"כ:

מסורת הש"ס

א) [במשנה שבמשניות התולש ועי' תוי"ט], ב) אפי' אם ל"ק וכ"ה אם, ג) ל"ק, ד) אלו ל"ק, ה) רש"א מ"ו, ו) שייך לאחר דכ"לק, ז) ל"ק מ"ו, ח) משמע דלא הוי פלוגתא כדלעיל וכמה ל"ק, ט) בשותף את הרחלים ל"ק, י) לשותף ל"ק, כ) ומשני ל"ק, ל) לע"ג דדבר שאין מתכוין הוא ומקלקל בהוצאת ל"ק, מ) והא דאמרי' גבי ל"ק.

הגהות הב"ח

(א) במשנה וכן התולש וכו' המום: (ב) רש"י ד"ה לראות מקום המום:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה והיינו וכו' וי"ל דדלמא מטעם דפסק רב כוותיה. תמיהני מאד דמ"מ מאי פרכי' וכיון דאמר רב בכולי פירקין וכו' הלכה כריב"מ למ"ל הא אי לאו אמר הכי ה"א דלא נכלל בכללא דהלכה בכוליה פירקין לבר מפלוגתא דהייתי אומר דתולש היינו גוזז ורשב"ג דמתיר היינו מטעם דהוי דבר שא"מ דהא באמת מסי"ט לחודיה ג"כ מותר. ובזה הא איכא פלוגתא דתנאי במתני' שבת נד ע"א ובלבד שלא יכרוך ובבילה כג ע"ב עגלה של קטן דסברי דשא"מ אסור ולזה אשמועינן רב דהלכה כריב"מ משום דתולש לאו היינו גוזז ולאידך תירוצם ניחא כיון דפלוגתא אינו על דין זה ממש הוא בכלל הלכה בכוליה פירקין ויליף דרב פסק בעלמא דבשא"מ אסור היינו יודעים דמ"מ ההלכה כן משום דתולש לאו היינו גוזז אבל לתירוצם קשה לע"ג.

רבינו גרשום

אילימא לבכורה. אי הלכה כרבן שמעון דאמר הדבר בחזקתו ופטורה. ואי כרבנן תנא קמא וחייבת: אמרי כי קא מיבעיא ליה. לר' אחי יולדת קא מיבעיא ליה כלומר אם מחזקינן לה להא דחזיר כרוך אחריה ביולדת כבר אי לא ולבכורה וה"ה לאכילה בעי אליבא דרבנן כלומר מה דאמור רבנן דמרחמת אע"ג דלא ילדה מעולם הני מילי אם היה מינה זה שיונק אבל האי כיון דחזיר הוא הוה אמינא אפי' רבנן מודו דודאי לא מרחמא אלא א"כ ילדתו ולאכילה גרידא קא בעי לרבן שמעון דמה שהוא אמר יולדת מרחמת ולד שאינו שלה היינו מינה טלה אבל חזיר ודאי לא מרחמא עליה אלא א"כ ילדתו: או דלמא דלא דמינה. נמי מרחמא אע"ג דלא ילדתו הואיל וכבר ילדה. ולבכורה לא צריך למיבעיא לרבן שמעון דהוא אמר דאין מרחמא אלא א"כ ילדה כבר: עושה מקום לקופיץ. ששוחט בו תולש וחותך מן הצמר מיכן ומיכן כדי לעשות מקום לשחיטה: ובלבד שלא יזיזנו. לצמר ממקומו מן האחד ובהכי לא חשיב גוזז: דבר שאין מתכוין. לגזיזה:

ה) כ"ה גי' רבינו בגמ' יולדת קמבעי ליה וכ"ה גי' הגמ"ה כאן כד"ה לרב אחי.